

„Logika stanoviska“ vo feministickej epistemológii: úspechy a úskalia

Etela Farkašová

Feministické epistemológie vznikli ako reakcia na skutočnosť, že dosiaľ sa v histórii ženskej skúsenosti ako možnému objektu, tobôž žene ako subjektu a ako možnému zdroju „platného“ poznania nevenovala pozornosť. Povaha skúsenosti žien ako indivíduí, aj ako sociálnych skupín a kognitívna hodnota tejto skúsenosti sa v hlavnoprúdovom diskurze systematicky prehliadali, alebo sa reprezentovali neadekvátne (Narayan 2004: 213). Jedným z dôsledkov tejto skutočnosti bolo, že samotné ženy postrádali vedenie o sebe, o svojich životoch a skúsenostiach. Zmena nepriaznivej situácie predpokladá okrem iného aj to, že ženy ako poznávajúce aktérky získajú dôveru a subjektívnu autoritu, ktorá je potrebná pre poznanie a ktorá im umožní, aby premýšľali o problémoch samostatne, aj na základe vlastných skúseností. Tento moment samostatného myslenia a získania dôvery je veľmi dôležitý, pretože pojem dôvery možno pokladať za základný pre koncept subjektu poznania (podrobnejšie Szapuová 1999). Problém je aktuálny najmä v spoločnosti, kde existuje nerovnaká distribúcia sociálnej moci, s ktorou súvisí aj nespravodlivá distribúcia dôvery, či epistemickej autority, a v širšom zmysle taktiež epistemická nespravodlivosť. K dôvodom vytiesnenia žien zo sféry možných (dôveryhodných) subjektov poznania patrí aj spôsob, ako sa vo filozofickej tradícii vymedzoval pojem poznania (napr. jeho ideál nezainteresovanosti, hodnotovej, či rodovej neutrality), resp. pojem skúsenosti. Teoreticky si preto vytyčujú cieľ preformulovať základné epistemologické pojmy, a aj chápanie samotného poznania, jeho povahy, cieľov a pod.

Tento cieľ si vytýčila aj teória stanoviska (TS), jedna z najrozpracovanejších a najdiskutovanejších feministických epistemológií. Stanoviskovú koncepciu pregnantne sformulovala Nancy Hartsock, ktorá vyčlenila naj-

dôležitejšie aspekty súvisiace s problémom feministického stanoviska, a to aj v jeho epistemologických a sociálno-politických kontextoch (podrobnejšie in: Hartsock 1983; Hartsock 2004: 37). Táto teória, ktorá sa formovala v 70. a 80. rokoch 20. storočia ako v historickom vývine druhá alternatíva v rámci feministickej epistemológie, reflektuje – na princípe „logiky stanoviska“ – vzťah medzi produkciou poznania a mocenskými štruktúrami/praktikami, v ktorých sa proces získavania poznatkov realizuje. Na túto teóriu možno nazerať ako na produkt „analýzy a explanácie výskumu, ktorý generovali feministické empiričky“ (Harding 1998: 81), a zároveň ako na pokusy kriticky prehodnotiť a využiť skúsenosti feministického empirizmu ako prvej podoby feministickej epistemologickej koncepcie (tamtiež). K základným tézám TS patrí téza o situovanosti ľudského poznania, ako aj o väzbe medzi sociálnou pozíciou aktérov poznania (pozíciou v poli mocenských štruktúr spoločnosti) a ich možnosťami poznávať (predovšetkým sociálnu realitu a spoločenské vzťahy). Rôzne sociálne pozície utvárajú podľa TS rôzne skúsenostné kontexty – a na ich základe – aj rôzne identity a perspektívy pri poznávaní sveta. Za istých podmienok TS znevýhodňovaným/marginalizovaným pozíciám, resp. pozíciám „iných“ (aké zaujímajú v patriarchálnej spoločnosti aj ženy) pripisuje epistemicкую privilegovanosť. Táto sa stáva jednou z tém polemických diskusií. V rámci nich sa vyslovuje požiadavka, že TS musí špecifikovať: 1/ sociálnu situovanosť privilegovanej perspektívy, 2/ rozsah tejto privilegovanosti, 3/ aspekt sociálnej situovanosti, ktorý produkuje nadradené postavenie, čím môže byť napríklad sociálna rola, 4/ dôvod tejto privilegovanosti, 5/ typ epistemickej privilegovanosti – môže ísť o väčšiu mieru presnosti a pod., 6/ ďalšie perspektívy, ku ktorým je daná perspektíva epistemickey nadradená, 7/ spôsoby prístupu k tejto perspektíve (Anderson 2003: 6).

Dodám len, že s tematizáciou situovanosti ako dôležitého faktora poznávania sa môžeme stretnúť aj v iných koncepciách, ilustratívne uvediem perspektivizmus, podľa ktorého „každé epistemologické úsilie – vrátane vedy – vychádza z hľadiska definovaného jeho vlastnými intelektuálnymi a politickými záväzkami a záujmami“ (Fay 2002: 13). Medzi týmito koncepciami však existujú odlišnosti, napríklad v chápaní „danosti“ či procesualnosti stanoviska (perspektívy), v ich komplexnosti, resp. v zohľadňovaní

